

Kinga Lisowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

PEDAGOGIKA CHRZEŚCIJAŃSKA PODSTAWĄ DZIAŁALNOŚCI WYCHOWAWCZO-EDUKACYJNEJ SZKÓŁ KATOLICKICH U PROGU NIEPODLEGŁOŚCI POLSKI W OPINIACH PRZYSZŁYCH PEDAGOGÓW

TEACHING CHRISTIAN BUSINESS EDUCATION- EDUCATIONAL CATHOLIC SCHOOL ON THE THRESHOLD OF POLISH INDEPENDENCE IN THE OPINIONS OF FUTURE EDUCATORS

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie wymyka badań z zakresu rozwoju polskiej pedagogiki katolickiej w XX w. jako źródła inspiracji działań pedagogicznych w odradzającym się Państwie Polskim w opiniach przyszłych pedagogów. Przedmiot badań stanowią zatem oddziaływania polskiej pedagogiki chrześcijańskiej, poprzez instytucje, przedstawicieli i inne prace wychowawczo-edukacyjne, na kształt powstającego z gruzów szkolnictwa polskiego doby XX-lecia międzywojennego. W czasie realizowanej przeze mnie pracy dydaktycznej pojawił się problem zrozumienia przez studentów kierunków pedagogicznych roli podstawowych chrześcijańskich idei wychowawczych w budowie złożonej rzeczywistości edukacyjnej Polski w I połowie XX w. Wychowanie młodych adeptów wiedzy w wierze katolickiej powoduje identyfikowanie fundamentów pedagogiki chrześcijańskiej z naleciałościami kulturowymi. Wiara katolicka, bowiem, od wieków wpływała na wszystkie aspekty życia społeczeństwa polskiego. Chrześcijaństwo w oczach studentów pedagogiki zwyczajowo staje się nośnikiem wartości będących źródłem wzorców wychowawczo-edukacyjnych. Pogląd ten ma jednak niewielkie odzwierciedlenie w ich stanie wiedzy.

Artykuł ten opiera się na analizie źródeł drukowanych, zastosowanej na potrzeby części pierwszej artykułu, odnoszącej się do rozwoju polskiej pedagogiki chrześcijańskiej oraz jej fundamentalnych założeń w I połowie XX w. W drugiej części zostaną omówione wyniki badań ilościowych przeprowadzonych metodą zbierania danych w postaci ankiety oraz testu wiedzy. Grupę badaną stanowili wybrani w sposób zamierzony studenci pedagogiki UWM dwóch specjalności: edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna oraz wczesna edukacja, a także dwóch stopni kształcenia: I i II stopnia studiów stacjonarnych i niestacjonarnych. Wykorzystanym narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety oraz test wiedzy z zakresu podstawowych założeń pedagogiki chrześcijańskiej. Badania przeprowadzono na terenie Wydziału

Nauk Społecznych, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie podczas realizacji zajęć dydaktycznych w czerwcu 2018 r.

Podstawowe założenia polskiej pedagogiki chrześcijańskiej w I połowie XX w.

Polska pedagogika katolicka doby XX-lecia międzywojennego wyrosła na gruncie oświatowej myśli powojennej Europy oraz na poglądach o wychowaniu ukształtowanych w rzeczywistości rozbiorowej. Zintensyfikowanie prac nad zobrażowaniem podstawowych pojęć i kategorii wywołane bowiem było przede wszystkim odzyskaniem niepodległości przez Polskę. Podłożem do rozwoju europejskiej idei katolickości w wychowaniu stały się zaś encykliki papieskie:

1. Leona XIII – *Aeterni Patris* wydana w 1879 r. sankcjonowała powrót do tomizmu¹;

2. Piusa XI – *Divini illius Magistri* ogłoszona w 1929 r. kreowała podstawowe kierunki w chrześcijańskim formowaniu dzieci i młodzieży².

Zdaniem tego ostatniego prawo Kościoła katolickiego do edukacji pochodziło od samego Chrystusa. Jednak Kościół w procesie kształcenia nie był sam, a wspólnie z rodziną i państwem przekazywał młodym ludziom wartości reprezentowane przez religię katolicką³. Władza ustrojowa była obowiązana do ochrony Kościoła oraz wszystkich obywateli, którzy powinni stawać się doskonałymi chrześcijanami poprzez pracę na rzecz kultury i narodu. Przedstawiciele państwa winni także wymagać od ogółu społeczeństwa znajomości ich praw i obowiązków. Natomiast poprzez wszechstronne wychowanie chrześcijańskie, obejmujące obszary życia: fizycznego, duchowego, intelektualnego, moralnego, społecznego i rodzinnego, państwo stoi na straży rozwoju społeczeństwa. Obywatele zmierzający do doskonałości i czerpiący z nauki Jezusa są bowiem w stanie szybciej pokonywać kryzysy indywidualne i zbiorowe. Encyklika Piusa XI propagowała kształcenie personalistyczne łączące pedagogiczne nurty: indywidualistyczny i społeczny oraz stojące na straży zapewnienia wpływów rodziny, Kościoła i społeczeństwa na kierunki i efekty wychowania⁴.

Wytyczne zawarte w powyższych rozporządzeniach umożliwiły utworzenie naukowego systemu wychowania i nauczania polskiej pedagogiki katolickiej doby XX-lecia międzywojennego *nie tylko zupełnie – zgodnego – z teologią i filozofią chrześcijańską, ale ściśle z nimi – związanego i wysnuwającego – w ich świetle z doświadczenia wychowawczego swe zasady*, którego przedmiotem zainteresowania był *człowiek taki, jakim powinien być w pełni rozwoju swych sił i funkcji przyrodzonych i nadprzyrodzonych, innymi słowy omnis homo*⁵. Tak ukształtowana struktura złożona została z: idei katolickości, chrześcijańskiego ideału wychowawczego, odpowied-

¹ J. Kostkiewicz. 2013. *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939*. Wydawnictwo Impuls, Kraków, s. 29.

² K. Lisowska. 2016. *Działalność edukacyjna organizacji i stowarzyszeń katolickich na terytorium byłego zaboru pruskiego w aktach archiwów diecezjalnych (II połowa XIX w.–1949 r.)*. Wydawnictwo Astora, Poznań, s. 38–39.

³ Ibidem, s. 39.

⁴ Ibidem.

⁵ J. Kostkiewicz, *op. cit.*, s. 31.

nich celów i światopoglądu oraz kategorii *sensus catholicus* scalającej katolicką istotę działań pedagogicznych⁶.

Idea katolicyzmu zatem była przechodzeniem od tego, co mało ważne, przypadkowe, powierzchowne, zewnętrzne, do tego, co ważne, głębokie i wewnętrzne. Wówczas to pedagogika stała się dynamiczna i obiektywna. Postrzegała także każdą prawdę za własną i każdą filozofię za prawdziwą⁷.

W ideale wychowawczym natomiast myśl katolicka łączyła dwie ludzkie natury: indywidualną i społeczną. Warunkiem tego procesu było wychowanie w relacji do Boga i do osiągnięcia szczęścia. Pierwiastkiem dodanym stała się zaś teologia katolicka w powiązaniu z filozofią, antropologią i etyką chrześcijańską oraz katolicką nauką społeczną⁸. Ideał wychowawczy opierał się więc na trzech fundamentach: autorytecie Bożym, miłości i łasce bożej. Człowiek poprzez kulturę moralną nieskończenie dążył do spełnienia. Niezależnie od swojego statusu majątkowego wszyscy ludzie winni byli wewnętrznie pracować nad sobą. Wówczas to ustrzegli się przed złem i obrali drogę ku dobru oraz prawdzie tzn. celowi wychowania katolickiego⁹. Codzienna walka pomiędzy dobrem i złem była spuścizną po grzechu pierworodnym. Katolicki ideał wychowawczy zatem skupiał pełnię łaski i wiary. W tej płaszczyźnie znaczeniowej występuje także doza nadprzyrodzonej, której podbudowę stanowią dogmaty grzechu i prawd wiary oraz pojęcia humanitaryzmu, uniwersalizmu i chrystocentryzmu.

Humanitaryzm doby XX-lecia międzywojennego zakładał *poszanowanie godności ludzkiej w każdym człowieku, zachowanie i nienaruszalność celów indywidualnych i możliwość rozwoju*¹⁰. Źródłem wartości człowieka, jego miłości a także szacunku do bliźniego stał się zatem dogmat odkupienia. Nie mógł on jednak istnieć bez dogmatu grzechu i prawdy wiary. Uniwersalizm zaś czerpał z różnych kultur, odmiennych poglądów i akceptował nietypowe umysły i charaktery. W każdej dziedzinie wychowawczej widział konkretny cel dla podejmowanych działań. W wychowaniu fizycznym było to kształtowanie ciała, które pochodzi od Boga tzn. dobra. Formowanie umysłowe przyniosło zasady moralne, a praca na rzecz dobra ogólnego wpłynęła na państwo i wspólnotę narodową, które pochodzą od Boga¹¹. W ideale wychowawczym wszechobecny był optymizm wywodzący się z wiary w zmartwychwstanie¹². Miłość natomiast, do której nieustannie dążymy, a która pochodzi od Boga, formowała w młodym człowieku dobre zachowania i szacunek do innych ludzi. Pierwiastek optymizmu wprowadzał większą troskę o innych, zakazywał również wyśmiewanie złych poczynań na rzecz wskazywania właściwych rozwiązań. Pozytywny charakter katolicyzmu łączył kształtowanie wewnętrzznego ducha i bu-

⁶ K. Lisowska, *op. cit.*, s. 39.

⁷ J. Kostkiewicz, *op. cit.*, s. 35–37.

⁸ *Ibidem*, s. 37.

⁹ *Ibidem*, s. 38.

¹⁰ W. Grant. 1936. *Katolicki ideał wychowawczy*. Wydawnictwo Chęciński Józef, Lwów, Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy r. 25, z. 8, cz. 1., s. 326.

¹¹ K. Lisowska, *op. cit.*, s. 40.

¹² W. Granat, *op. cit.*, s. 421.

dowanie kultury¹³. Ostatecznie centralne miejsce w procesie wychowawczym zajął Chrystus, który wpływał na metody i formy działania. Poprzez naśladowanie Chrystusa w dzieciach wyrabiany był wymiar społeczny związany ze sztuką, rodziną i najbliższym środowiskiem lokalnym oraz państwem¹⁴.

Celem nadrzędnym pedagogiki katolickiej stało się więc wykształcenie fizyczne oraz duchowe dzieci i młodzieży. W formowaniu całościowym człowieka nadrzędną wartością był Bóg, bez którego nie da się przeprowadzić skutecznego procesu wychowawczego. Pedagogika chrześcijańska doby XX-lecia międzywojennego stawiała dążenia edukacyjne na równi z pragnieniami życiowymi. Toteż działania każdego człowieka skierowane były na osiągnięcie szczęścia tzn. zbawienia. Wychowanek musiał podejmować decyzje według określonej hierarchii celów, tzn. tego, co ważniejsze, bliższe i dalsze. Poprzez takie duchowe i fizyczne wyrobienie człowieka prowadzono do wyboru zawodu, profesji zgodnej z jego zdolnościami i umiejętnościami. Celem bowiem było budowanie zdrowego społeczeństwa, w którym każdy odgrywa odpowiednią dla siebie rolę¹⁵. Poprzez korespondowanie dziecka z Bogiem oraz kierowanie się ku ostatecznemu szczęściu tworzyła się w młodych ludziach świadomość pragnień. Ponadto własne szczegółowe założenia podporządkowane były głównemu, ogólnemu celowi, tzn. dobru narodu. Naród winien tutaj rozumiany być jako Królestwo Boże na Ziemi, ale znajdujące się w granicach strukturalnych państwa ustrojowego.

W XX-leciu międzywojennym w polskiej pedagogice katolickiej wykształciły się charakterystyczne poglądy na wychowanie patriotyczne, skupione na budowie społeczeństwa przydatnego dla państwa. W dobie odradzającej się ustrojowości Polski było rzeczą naturalną, iż poszukiwano oparcia w młodych, w ich wszechstronnym wychowaniu. Zdaniem Barbary Żulińskiej *wyjście od potencjalności podmiotu (od wychowanka) w pedagogice katolickiej – było – odejściem od „urabiania”, tak charakterystycznego dla szkoły tradycyjnej stworzonej przez Herbarta i jego uczniów*¹⁶. Edukacja społeczna więc rozumiana było jako działania edukacyjne obejmujące różne kwestie społeczne: stanowiące proces ciągły i konsekwentny; polegający na urabianiu w aspekcie moralnym oraz kształtowaniu określonych postaw i zachowań. Uzyskiwanie dojrzałości obywatelskiej było możliwe poprzez rozbudzanie pragnień *bezinteresownego zespolenia się ludzi z ludźmi. Ta bowiem postawa, która wobec bliźnich wytwarza miłość, entuzjastyczna gotowość czynu i wewnętrzna potrzeba jest najgłębszą i najtrwalszą postawą moralno-społeczną człowieka*¹⁷.

¹³ Ibidem.

¹⁴ J. Kostkiewicz, *op. cit.*, s. 48.

¹⁵ Ibidem, s. 53.

¹⁶ Ibidem, s. 646.

¹⁷ B. Suchodolski. 1936. *Wychowanie moralno-społeczne*. Wydawnictwo „Nasza Księgarnia”, s. 8; zob. B. Topij-Stempińska. 2010. *Wychowanie społeczne w dziecięcych i młodzieżowych organizacjach Drugiej Rzeczypospolitej na przykładzie Krucjaty Eucharystycznej*, [w:] M. Fica, L. Krzyżanowski, M. Skrzypka (red.) 2010. *Dwa dwudziestolecia Rzeczypospolitej. Oświata-religia-kultura i społeczeństwo. Próba bilansu*. Wydawnictwo UŚ, Katowice, s. 249.

W taki o to sposób wyrastał dobry obywatel, który według Karola Górskiego charakteryzował się obiektywnym stosunkiem do siebie i do drugiego człowieka, poszanowaniem prawa do życia i współobywateli, wdzięcznością, prawdomównością oraz poczuciem obowiązku¹⁸. Miłość do bliźniego była źródłem pomocy, udzielania rad oraz modlitwy za potrzebujących. Rzeczywistość powojenna nie była łatwa i wymagała współczucia dla bliźniego, poszanowania godności i braku zrozumienia dla samolubstwa. Każdy młody człowiek winien był poznać mechanizmy kierujące życiem codziennym i nauczyć się funkcjonować w społeczeństwie¹⁹. Dobry obywatel bowiem to człowiek pożyteczny, który czerpie przykłady od dorosłych w myśl zasady – *czyni drugiemu to, co chcesz, aby i tobie czyniono, ale tym drugim powinien być każdy, nie zaś najbliższy*²⁰. Wychowankowie czynne uczestnictwo w życiu społecznym i rodziny zawdzięczali wykształconym postawom altruistycznym, gdyż miłość do bliźnich przeradza się w pracę na rzecz narodu i całej ludzkości²¹.

Rola polskiej pedagogiki chrześcijańskiej w procesie kształtowania szkolnictwa w odradzającym się Państwie Polskim – analiza badań własnych

Jak już wspomniałam we wstępie, badania ilościowe przeprowadzone zostały podczas realizacji zajęć dydaktycznych na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie w czerwcu 2018 r. Wśród ankietowanych znalazły się cztery grupy studentów pedagogiki, łącznie 201 osób:

1. Studia pierwszego stopnia, III rok, stacjonarne, pedagogika, specjalność edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna – w liczbie 90 osób;

2. Studia pierwszego stopnia, III rok, niestacjonarne, pedagogika, specjalność edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna – w liczbie 50 osób;

3. Studia drugiego stopnia, II rok, niestacjonarne, pedagogika, specjalność wczesna edukacja – w liczbie 30 osób;

4. Studia drugiego stopnia, II rok, stacjonarne, pedagogika, specjalność wczesna edukacja – w liczbie 31 osób.

Dobór próby był zamierzony i ukierunkowany na przebadanie tej części studentów, która miała możliwość zetknięcia się z więcej niż jednym przedmiotem o tematyce historycznej w toku realizowanych studiów. W badaniach zatem wzięli udział przyszli pedagodzy, którzy uczestniczyli w takich zajęciach, jak: historia wychowania i myśli pedagogicznej; historia i kultura regionu; edukacja regionalna i obywatelska. Tutaj warianty były różne. Wszyscy z ankietowanych brali udział w kursie z historii wychowania i myśli pedagogicznej, gdyż jest to przedmiot realizowany włącznie do roku akademickiego 2017/2018 na wszystkich specjalnościach i kierunkach o zakresie pedagogicznym, na pierwszym roku studiów licencjackich. Natomiast przedmiot historia i kultura regionu do roku akademickiego 2017/2018 włącznie dedykowany był studentom specjalności edukacja wczesnoszkolna i przedszkol-

¹⁸ Ibidem, s. 251.

¹⁹ A. Smolański. 1994. *Ideaty wychowawcze w polskiej myśli pedagogicznej od XVI wieku do końca II Rzeczypospolitej*. Wydawnictwo UO, Opole, s. 44.

²⁰ S. Karpowicz. 1965. *Pisma pedagogiczne*. Wydawnictwo PAN, Wrocław, s. 86.

²¹ B. Topij-Stempińska, *op. cit.*, s. 253.

na. Wówczas ta grupa studentów uczestniczyła w programie dwóch kursów historycznych. Ostatnia grupa studentów studiów magisterskich, tzn. drugiego stopnia, mogła brać udział w realizacji trzech lub dwóch przedmiotów. Trzy przedmioty, tzn.: historia wychowania i myśli pedagogicznej; historia i kultura regionu; edukacja regionalna i obywatelska, obejmowały studentów, którzy na studiach pierwszego stopnia podjęli specjalność edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna, a następnie na studiach drugiego stopnia wybrali specjalność wczesnej edukacji. Dwa przedmioty objęły natomiast tych, którzy na studiach licencjackich podjęli inne specjalności, a na studiach drugiego stopnia wybrali specjalność wczesnej edukacji. Wywód ten obrazuje poniższa tabela.

Tabela nr 1.

Rodzaje przedmiotów o podłożu historycznym realizowane na poszczególnych specjalnościach w zakresie studiów pedagogicznych na WNS, UWM.

Rodzaj przedmiotu	Studia pierwszego stopnia wszystkich specjalności poza edukacją wczesnoszkolną i przedszkolną	Studia pierwszego stopnia specjalność edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna	→ → →	Studia drugiego stopnia specjalność wczesna edukacja
Historia wychowania i myśli pedagogicznej	+	+	→ → →	
Historia i kultura regionu		+	→ → →	
Edukacja regionalna i obywatelska			→ → →	+

Źródło: Opracowanie własne.

Wśród osób objętych trzema przedmiotami znalazło się ok. 26% studentów studiów stacjonarnych drugiego stopnia i 30 % studiów niestacjonarnych drugiego stopnia. W stosunku do wszystkich ankietowanych studentów drugiego stopnia dało to ok. 28 % populacji, która miała możliwość odbycia trzech kursów przedmiotów o podłożu historycznym. Tym samym przekazana została im większa wiedza z zakresu dziejów polskiej pedagogiki katolickiej. Natomiast 100 % badanych studentów studiów pierwszego stopnia zostało objętych dwoma obowiązkowymi kursami historycznymi.

Natężenie tego typu zajęć ma bowiem szczególne znaczenie w kształtowaniu poglądów na rozwój szkolnictwa polskiego. Jest to problem szerszy w odniesieniu do dziejów Polski oraz wszystkich form i rodzajów oświaty w sensie teoretycznym i praktycznym. Na potrzeby niniejszego artykułu zajmę się jednak wyimkiem tego zagadnienia w kontekście rozumienia przez studentów kierunków pedagogicznych

roli podstawowych chrześcijańskich idei wychowawczych w budowie złożonej rzeczywistości edukacyjnej Polski w I połowie XX w. Wartości katolickie nie są niczym nowym w społeczeństwie polskim. Od wieków towarzyszyły narodowi polskiemu w różnych aspektach życia społecznego, gospodarczego i politycznego. Większość studentów pedagogiki wyrosła w wierze katolickiej. Identyfikują się więc oni z chrześcijańskimi normami kulturowymi, w których widzą ogromne znaczenie dla dziejów wychowania w Polsce.

Studenci nie posiadają w programie kształcenia specjalistycznego kursu pedagogiki chrześcijańskiej. Wiedzę z tego zakresu mogą czerpać jedynie w ramach przedmiotów o zabarwieniu historycznym, które umieszczono w kursie studiów. Ich pogląd na tę problematykę jest więc często bardzo powierzchowny. Brak informacji powoduje brak głębszej refleksji nad rolą polskiej pedagogiki chrześcijańskiej w tworzeniu nowej struktury szkolnej. Tym samym osoby badane często nie są świadome znaczenia idei pedagogiki katolickiej w rozwoju pedagogiki ogólnej. Identyfikacja wzorców wychowawczych jest raczej podyktowana naleciałościami kulturowymi niż wynikiem uzyskanej czy przekonaniemi.

Przeprowadzone badania oscyływały zatem wokół trzech zagadnień:

- 1) poziomu wiedzy studentów pedagogiki z zakresu podstawowych założeń polskiej pedagogiki chrześcijańskiej;
- 2) znaczenia założeń pedagogiki chrześcijańskiej w rozwoju szkół w Polsce w XX-leciu międzywojennym,
- 3) roli założeń pedagogiki chrześcijańskiej w kształtowaniu polskich wzorców wychowawczych.

Za pośrednictwem przeprowadzonej ankiety mogłam zdiagnozować wszystkie trzy powyższe obszary tematyczne. Natomiast test pozwolił na wybiórcze określenie poziomu wiedzy studentów pedagogiki z zakresu podstawowych założeń polskiej pedagogiki chrześcijańskiej.

Ankietowani w ramach przeprowadzonych badań zostali zapytani o to, w jaki sposób mogą zdefiniować pojęcie polskiej pedagogiki chrześcijańskiej. Zadaniem każdego z nich było krótkie scharakteryzowanie wyżej wymienionego terminu. Wśród odpowiedzi wszystkich 4 grup badanych można wyróżnić wspólne ogniwo, tzn. dwie kategorie tematyczne:

- 1) odpowiedzi wywodzące się ze skojarzeń kulturowych, tradycji i historii oraz pochodzące z niepisanych norm społecznych – **potoczna**;
- 2) odpowiedzi wywodzące się z podejścia naukowego nastawionego na budowanie świadomego obrazu rozwoju polskiej pedagogiki katolickiej jako nauki – **naukowa**.

Kategorie i przyporządkowane do nich wypowiedzi ankietowanych zostały umieszczone w tabeli poniżej. 50% znaczeń **potocznych** pochodzi od studentów studiów III roku, pierwszego stopnia, stacjonarnych, specjalności edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna; 10 % to definicje zaproponowane przez studentów II roku studiów niestacjonarnych, drugiego stopnia, specjalności wczesna edukacja. Natomiast po 20 % odpowiedzi potocznych wynika z ankiet studentów pierwszego stopnia, III rok, niestacjonarne, pedagogika, specjalność edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna oraz studentów drugiego stopnia, II rok, stacjonarne, pedagogika,

specjalność wczesna edukacja. Kategoria **naukowa** w większym stopniu zapełniona została przez studentów wczesnej edukacji (stacjonarnych i niestacjonarnych) – 90% odpowiedzi (po 45%). Pozostałe 10 % jest wynikiem uczestników studiów pierwszego stopnia (po 5%). Tylko w jednym przypadku ankietowany stwierdził, iż po raz pierwszy spotkał się z pojęciem polskiej pedagogiki chrześcijańskiej.

Kategoria potoczna: nauka o religii, tradycji i kulturze; nauczanie w duchu religijnym; nauczanie zgodnie z wartościami religijnymi; kierowanie się moralnością i przykazaniami w procesie kształcenia; wychowanie przez Kościół katolicki; działanie ku prawdzie i ku dobru; wychowanie w połączeniu z wiarą; wychowanie skupione na rodzinie; wychowanie do pokoju; wychowanie zgodnie z Bogiem, Jezusem i innymi świętymi; edukacja dla chrześcijan; wychowanie moralne i duchowe; powiązanie wiary chrześcijańskiej z różnymi aspektami życia człowieka; nauka o rodzinie; nauka o powstaniu Kościoła i ruchach religijnych; wychowanie oparte na źródłach chrześcijańskich; nauczanie etyki; nauczanie ogólnej i szczegółowej wiedzy chrześcijańskiej.

Kategoria naukowa: dział pedagogiki zajmujący się kształceniem opartym na dekalogu i filozofii chrześcijańskiej; praca nad świadomością i wolnością wychowanka; pedagogika nauczająca i kierująca wiarą; rozwój duchowy; wychowanie intelektualne; pedagogika rozwijająca cechy osobowościowe związane z Kościołem; nauka moralności, języka i sztuki stanowi najważniejszą sferę kultury; pedagogika przygotowująca do wychowania dzieci w duchu pedagogiki ignacjańskiej (jezuitów); pedagogika oparta na chrześcijańskich podstawach filozoficznych i światopoglądowych; nauka ucząca godnego postępowania; czytanie i interpretacja biblii; rozwój świadomości wiary i informacji o niej; nauka teorii chrześcijańskich z porównaniem tego, co jest teraz i tego, co było kiedyś; nauka o życiu w zgodzie z własnym sumieniem; nauka o zrozumieniu dla drugiego człowieka; nauczanie na podstawie założeń wychowawczo-edukacyjnych w różnych placówkach oświatowych: collegiach jezuickich, przedszkolach, pogotowiach opiekuńczych; nauka związana z historią chrześcijaństwa; przenoszenie wartości religijnych do nauczania; pedagogika zajmująca się badaniem wpływu religii na wychowanie; założenia wychowawcze związane są z równomiernym rozwojem ducha, ciała i umysłu.

Mimo tak dobrej klasyfikacji polskiej pedagogiki katolickiej jako nauki trudno się dopatrywać wśród ankietowanych szerszej znajomości tej problematyki. Większość badanych nie była w stanie wyróżnić jej przedstawicieli i twórców. Najwięcej odpowiedzi, które można zaklasyfikować jako poprawne, dotyczyły postaci Jana Pawła II. Niestety tylko 20% wszystkich ankietowanych podało taką odpowiedź. Test również ujawnił braki wiedzy studentów w tym zakresie. Jedynie 10% badanych zaznaczyło poprawną odpowiedź w postaci Jacka Woronieckiego uważanego za jednego z czołowych twórców podstaw teoretycznych polskiej pedagogiki chrześcijańskiej doby XX-lecia międzywojennego. Jan Paweł II natomiast jest raczej kojarzony z walką o prawa chrześcijan w Polsce oraz z działaniami papieża Polaka na rzecz dzieci i młodzieży. Wywodzi się więc z wiedzy potocznej ukształtowanej w kręgach rodzinnych i społecznych.

W teście studenci mieli także za zadanie wybrać właściwy podział trójstopniowej struktury pedagogiki chrześcijańskiej w Polsce doby XX-lecia międzywojen-

nego, tzn. fundament w filozofii progresywnej, teologię dogmatyczną i moralną. Jedynie 13% badanych poradziło sobie z tym pytaniem. Nieco lepiej przedstawia się kwestia ideału wychowawczego charakteryzowanego przez trzy główne pojęcia: uniwersalizm, homocentryzm i chrystocentryzm. Tutaj już 30 % odpowiedziało poprawnie. Najwięcej, bo aż 70% studentów, posiadało wiedzę o założeniach programowych szkół katolickich w Polsce w XX-leciu międzywojennym. Natomiast aż 80% poprawnie określiło rodzaje szkół katolickich, jakie funkcjonowały tuż po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, tzn. wyższe i niższe seminaria duchowne, szkoły podporządkowane diecezjom i zakonom oraz podzielone ze względu na rodzaj nauczania – ogólnokształcące i zawodowe.

Powyższe dane wskazują na większą wiedzę studentów dotyczącą funkcjonowania sieci szkół i placówek katolickich w Polsce doby XX-lecia międzywojennego oraz ich programów nauczania. W 65% wynika to z faktu, iż najstarsi członkowie rodzin badanych byli często uczniami tych placówek już po II wojnie światowej. Ponadto w społecznościach lokalnych przekazywana jest informacja o działaniu tego typu szkół. Pozostałe 35% stanu wiedzy pochodzi natomiast z kursów przedmiotów o podłożu historycznym.

Ankietowani mieli również za zadanie wypowiedzieć się na temat trzech zagadnień oscylujących wokół odbudowy polskich szkół doby XX-lecia międzywojennego:

1. Roli chrześcijańskiej myśli wychowawczej w kształtowaniu teoretycznych i metodologicznych struktur oświaty,
2. Natężenia wiedzy naukowej w kręgach kościelnych jako źródła sukcesu odradzającego się szkolnictwa polskiego,
3. Wykorzystania doświadczenia przedstawicieli duchowieństwa w zarządzaniu placówkami oświatowymi w budowie nowej sieć szkolnej w Polsce.

Odpowiedzi z tych zakresów znaczeniowych najczęściej noszą znamiona własnych poglądów badanych na obraz rzeczywistości Polski XX-lecia międzywojennego. Bazują jednak na podstawowej wiedzy o odradzającej się Rzeczypospolitej, o podnoszącej się ze zgliszczy administracji i nowo kształtującym się życiu społeczno-gospodarczym. Nacechowane są również wiadomościami z przedmiotów o podłożu historycznym.

Odpowiedzi badanych dotyczące roli chrześcijańskiej myśli wychowawczej w kształtowaniu teoretycznych i metodologicznych struktur oświaty świadczą o tym, że 70% ankietowanych nie ma zdania na ten temat. Jedynie 27% stwierdziło, że założenia polskiej pedagogiki chrześcijańskiej wywarły ogromny wpływ na odbudowę poglądów oświatowych, w tym 90% spośród tej grupy to osoby z trzema przedmiotami historycznymi. Pozostałe 3% nie potwierdza relacji pomiędzy myślą pedagogiczną w Polsce po 1918 r. a ideą katolicyzmu w wychowaniu. Uzasadnienia przypisujące rolę chrześcijańskości wskazują na:

- rozwój ducha, ciała i umysłu jako podłoże odnowy pracy wychowawczo-edukacyjnej;
- ideę katolicyzmu oraz chrześcijańskie normy wychowawcze jako podstawę do odbudowy polskiej myśli pedagogicznej;
- wszechstronny rozwój wychowanka placówek katolickich.

Zagadnienie znaczenia wiedzy naukowej rozwijanej w kręgach kościelnych w aspekcie odradzającego się w 1918 r. szkolnictwa polskiego nie powoduje większej refleksji wśród studentów kierunków pedagogicznych. W tym przypadku 71% ankietowanych wykazało brak zdania na temat związku między natężeniem wiedzy naukowej w środowiskach duchownych a rozwojem szkolnictwa w Polsce doby XX-lecia międzywojennego; 2% natomiast odpowiedziało przecząco. Tylko 27% ankietowanych wypowiedziało się pozytywnie w tej kwestii, w tym 86% miało trzy przedmioty historyczne. Ta część badanych stwierdziła przede wszystkim dużą wartość naukową wiedzy duchownych i jej wpływ na polskie szkolnictwo doby XX-lecia międzywojennego poprzez odpowiednią kadrę nauczycielską. Kadra ta miała charakteryzować się dobrą znajomością języka polskiego, której brakowało ze względu na ponad stuletnie znajdowanie się Polski pod zaborami i niszczenie kultury polskiej. Ponadto niewielka ilość pomocy szkolnych i podręczników utrudniała otwieranie placówek oświatowych toteż wiedza zapisana w „umysłach” nauczycieli była jedynym źródłem informacji w pierwszym okresie powojennym. Pozwoliło to duchownym dostosować szkolnictwo do aktualnych potrzeb społeczeństwa. W obrębie „murów szkolnych” wychowankowie otrzymywali również wsparcie duchowe, wiarę i pewną stabilność wewnętrzną, co pozwalało na szybsze przyswajanie wiedzy.

Zdaniem respondentów doświadczenie duchownych odegrało niewielką rolę w zarządzaniu nowo ukształtowanym systemem placówek oświatowych w Polsce. 69% ankietowanych nie zajęło żadnego stanowiska, a jedynie 31% wypowiedziało się twierdząco. Uzasadnienia oscylowały wokół kwestii wiary, która daje nadzieję na lepsze jutro, pozwala działać na rzecz własnej rodziny, społeczności i kraju. Umiejętności duchownych umożliwiły zatem uporządkowanie sytuacji wewnątrzspołecznej, lepsze zorganizowanie środowisk lokalnych, co ułatwiło szybsze otwieranie szkół i przedszkoli. Religia za pośrednictwem księży łączyła ludzi w duchu polskości i walki o odbudowę kraju. W zarządzaniu placówkami oświatowymi wykorzystano także normy chrześcijańskie oraz wielowiekowe doświadczenie w tworzeniu zasad i reguł.

W celu nakreślenia opinii na temat roli założeń pedagogiki chrześcijańskiej w kształtowaniu polskich wzorców wychowawczych respondenci wypowiedzieli się w dwóch podgrupach tematycznych:

- podstawy wychowania chrześcijańskiego a wartości patriotyczne i wzorce narodowe w Polsce po 1918 r.,
- rytuały wychowawczo-edukacyjne a kształtowanie dzieci i młodzieży w Polsce w dobie XX-lecia międzywojennego.

W obydwu zakresach znaczeniowych, niezależnie od stopnia studiów, ilości przebytych kursów o podłożu historycznym, aż 75% badanych bezrefleksyjnie odnosi się do wskazanej tematyki. 25% respondentów wskazuje na duże oddziaływanie pedagogiki chrześcijańskiej w zakresie wzorców wychowawczych w odradzającej się Polsce, w tym 89% z trzema przedmiotami historycznymi. Zdaniem tej części przyszłych pedagogów zasady i normy polskie od wieków budowane były przez nurty chrześcijańskie, które rozwijały się wraz z kulturą i tradycją. W czasach zaborów, uciemiężenia mowy polskiej i działań wojennych wiara stawała się opoką i ukojeniem. W kościołach widziano miejsce rozwoju patriotyzmu oraz pod-

trzymywania kultury i języka polskiego. To tutaj właśnie kultywowano święta patriotyczne, dbając przy tym o symbolikę narodową. Księża natomiast byli często działaczami na rzecz polskości na terenach znajdujących się w rękach Niemców i Rosjan. Patriotyzm, jaki wyrósł w polskim społeczeństwie doby XX-lecia międzywojennego, był więc niezaprzeczalnie skutkiem pracy duchownych i oddziaływaniem wiary katolickiej.

Na osobowość młodego człowieka miały zaś wpływ rytuały kultywowane w placówkach katolickich takie, jak: nieustanny porządek, milczenie, zachowanie czystości i wypełnianie obowiązków edukacyjnych w określonych porach. Umożliwiły one budowę w odradzającej się Polsce społeczeństwa odpowiedzialnego, pracowitego i szczerego. Uwrażliwiały także dzieci i młodzież na krzywdę innego człowieka oraz wykształciły szacunek dla ludzi starszych.

Podsumowanie analizy

Przeprowadzona analiza ankiet i testów wiedzy potwierdza hipotezę, która zakładała wpływ natężenia zajęć o podłożu historycznym na kształtowanie poglądów dotyczących rozwoju szkolnictwa polskiego, w tym przypadku polskiej pedagogiki katolickiej doby XX-lecia międzywojennego. Osoby z dostępem do trzech kursów historycznych w ok. 90% znały poprawne rozwiązania pytań testowych. Również ta grupa studentów podała najwięcej odpowiedzi skategoryzowanych jako naukowe. Pozostali ankietowani najczęściej nie poradzi sobie z pytaniami merytorycznymi. Ich wiedza oscylowała wokół wypowiedzi potocznych wywodzących się z chrześcijańskiego kręgu kulturowego, w jakim się wychowali i z jakim się identyfikują.

W przypadku znaczenia założeń pedagogiki chrześcijańskiej w rozwoju szkół w Polsce w XX-leciu międzywojennym oraz w kształtowaniu polskich wzorców wychowawczych większość ankietowanych nie miała zdania. Brak dostarczenia odpowiedniej wiedzy wywołuje brak refleksyjności nad rolą idei katolicyzmu w pedagogice. Pozytywna opinia badanych na temat polskiej pedagogiki katolickiej jako czynnika budowy nowej sieci szkolnictwa w Polsce doby XX-lecia międzywojennego pojawia się w kręgach studentów z większym zasobem wiedzy. Tam, gdzie on był mniejszy, znowu odpowiedzi miały charakter bardziej potoczny. Bezspornie jednak ta część ankietowanych przypisała rolę polskiej pedagogice katolickiej w kształtowaniu postaw patriotycznych i budzeniu świadomości o potrzebie czynu społecznego. Idea chrześcijaństwa po 1918 r. spowodowała połączenie ludności w duchu walki o lepsze jutro, o nową wartość wychowawczą, a w tym strukturę szkolną. Gwarantem edukacji w Polsce w XX-leciu międzywojennym stała się także (według ankietowanych) wiedza duchownych zapisana w ich umysłach i czynach. W czasach, kiedy każdy podręcznik był „na wagę złota”, miało to ogromne znaczenie.

Reasumując, należy stwierdzić, iż mimo dużego odsetka bezrefleksyjności badanych na temat omawianego problemu, rola polskiej pedagogiki katolickiej + w kształtowaniu nowej rzeczywistości edukacyjnej doby XX-lecia międzywojennego była znaczna. Wiara i nadzieja ludności, zrozumienie dla trudu wychowaw-

czego i podejmowanie go wspólnie z władzą polską stało się możliwe dzięki idei katolicyzmu oraz chrześcijańskiemu ideałowi wychowawczemu.

BIBLIOGRAFIA

Ankieta dotycząca opinii studentów na temat znaczenia polskiej pedagogiki katolickiej w rozwoju szkolnictwa w Polsce w XX-leciu międzywojennym (opracowanie własne).

Grant W. 1936. *Katolicki ideał wychowawczy*. Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy R. 25, z. 8, cz. 1. Wydawnictwo Chęciński Józef, Lwów.

Karpowicz S. 1965. *Pisma pedagogiczne*. Wydawnictwo PAN, Wrocław.

Kostkiewicz J. 2013. *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939*. Wydawnictwo Impuls, Kraków.

Lisowska K. 2016. *Działalność edukacyjna organizacji i stowarzyszeń katolickich na terytorium byłego zaboru pruskiego w aktach archiwów diecezjalnych (II połowa XIX w.–1949 r.)*. Wydawnictwo Astore, Poznań.

Smolański A. 1994. *Ideale wychowawcze w polskiej myśli pedagogicznej od XVI wieku do końca II Rzeczypospolitej*. Wydawnictwo UO, Opole.

Suchodolski B. 1936. *Wychowanie moralno-społeczne*. Wydawnictwo „Nasza Księgarnia”, Warszawa.

Test wiedzy z zakresu założeń polskiej pedagogiki katolickiej doby XX-lecia międzywojennego (pracowanie własne).

Topij-Stempińska B. 2010. *Wychowanie społeczne w dziecięcych i młodzieżowych organizacjach Drugiej Rzeczypospolitej na przykładzie Krucjaty Eucharystycznej*. [w:] Fica M., Krzyżanowski L., Skrzypka M. (red.) 2010. *Dwa dwudziestolecia Rzeczypospolitej. Oświata–religia–kultura i społeczeństwo. Próba bilansu*. Wydawnictwo UŚ, Katowice.

SUMMARY

The purpose of this article was to show the research development of the Polish Catholic education in the 20th century, as a source of inspiration of pedagogical activities in the re-establishment of a Polish State, in the opinions of future educators. The research was conducted on the basis of surveys and tests of knowledge. They indicate the significant role of the Polish Catholic education in shaping a new reality educational day 20th anniversary. Faith and hope the population, understanding for easy care and taking it together with the Polish has become possible thanks to the idea of catholicity.

STRESZCZENIE

Celem niniejszego artykułu było ukazanie wyimka badań z zakresu rozwoju polskiej pedagogiki katolickiej w XX w. jako źródła inspiracji działań pedagogicznych w odradzającym się Państwie Polskim w opiniach przyszłych pedagogów. Badania przeprowadzono na podstawie ankiety i testów wiedzy. Wskazują one na znaczną rolę polskiej pedagogiki katolickiej w kształtowaniu nowej rzeczywistości

edukacyjnej doby XX-lecia międzywojennego. Wiara i nadzieja ludności, zrozumienie dla trudu wychowawczego i podejmowanie go wspólnie z władzą polską stało się możliwe dzięki idei katolicyzmu oraz chrześcijańskiemu ideałowi wychowawczemu.

Key words: christianity, education, teaching.

Słowa kluczowe: chrześcijaństwo, edukacja, pedagogika.

